

УДК 159.922.8

О. П. ЧОРНОПІСКА,*кандидат психологічних наук, асистент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Івано-Франківського національного медичного університету, м. Івано-Франківськ*

СТАВЛЕННЯ ДО ДОШЛЮБНИХ СЕКСУАЛЬНИХ СТОСУНКІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті представлено результати теоретичного аналізу проблеми ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків, розкрито психологічний зміст ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків. Обґрунтовується зв'язок ціннісних орієнтацій зі ставленням індивіда до дошлюбного сексу.

Ключові слова: ставлення, юнаки, дівчата, дошлюбні сексуальні стосунки, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Українське суспільство зіткнулось із суттєвими змінами в сексуальній поведінці юнаків і дівчат, зокрема ліберальними поглядами щодо дошлюбної сексуальної активності останніх. Проте у молодих людей часто відсутня чітка гармонійна життєва позиція, незріла ціннісно-нормативна система через вікові особливості, що поряд з недостатністю знань призводить до численних негативних наслідків: збільшення небажаних вагітностей на тлі зменшення загальної кількості дітонародження, зростання кількості абортів, розповсюдження венеричних захворювань тощо. Відтак дошлюбна сексуальна поведінка молоді викликає зростаючу соціальну стурбованість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. На сьогодні існує значна кількість наукових публікацій, присвячених вивченню юнацької сексуальної поведінки. Учені (Л. П. Бутузова, Т. В. Говорун, О. М. Гридковець, Т. П. Івахненко, О. М. Кікінежді, В. П. Кравець, О. В. Петрунько, О. Я. Рибалка, О. В. Сечейко, Т. М. Титаренко, С. В. Яшник та ін.) стверджують, що

проблему дошлюбних сексуальних стосунків слід вирішувати системно і комплексно: приділяти належну увагу і гігієні статевого життя, самозахисту від венеричних хвороб та інших негативних наслідків безладних статевих контактів, морально-ціннісному орієнтуванню молоді щодо сексу. Проте концепцію ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків, на основі якої можна було б розробляти і втілювати психолого-педагогічні проекти розвитку гуманістично-морального ставлення молодих людей до істинних цінностей інтимних взаємин, не створено.

Метою статті є вивчення ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків на підставі аналізу праць науковців, визначення його психологічного змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія “ставлення” – одна з основних у психологічній науці, що у довідниковій літературі тлумачиться як “той або інший характер поведінки з ким, чим-небудь” [4, с. 118]. Вона є базовою функціональною структурою характеру, вирішально-визначальним чином впливає на мотивацію, інтегрує ціннісні орієнтації, диспозиції, усі констеляції сфери спрямованості особистості.

Категорія “ставлення”, на думку І. Д. Беха, є ключовою щодо процесу формування й розвитку особистості, оскільки за його допомогою розкривається становлення смислового зв’язку, єдності людини зі світом, самого змісту цієї єдності [2, с. 9]. Проблеми формування ставлення особистості до світу і до себе на основі розвитку її почуттів та потреб досліджувались у працях К. О. Абульханової-Славської, Л. І. Божович, О. Ф. Лазурського, Б. Ф. Ломова, А. Маслоу, В. М. М’ясищева, С. Л. Рубінштейна, П. М. Якобсона та ін.

Аналізуючи ставлення у зв’язку із розвитком особистості, К. О. Абульханова-Славська зауважує, що особистість розвивається за допомогою об’єктивування та відтворення своїх ставлень. Вона вказує на те, що ставлення особистості – це не лише мотиви, цілі, потреби, прагнення, але й складові елементи свідомості, світогляду, що характеризують спосіб включення особистості у життєдіяльність. Світ ставлень – це безперервний процес становлення стосунків між людиною та дійсністю, яка обумовлює характер, спрямованість, особливості цих стосунків [1].

Проблематику феномена ставлень особистості ґрунтовно досліджував Б. Ф. Ломов, який називав його “суб’єктивними ставленнями”. Суб’єктивність ставлень означає їх приналежність особистості як суспільному суб’єкту. Вони формуються і розвиваються в процесі нагромадження та інтегра-

ції життєвого досвіду особистості. У ході розвитку суб'єктивних ставлень формуються такі специфічні утворення, як система інтересів, смаків, поглядів. Будучи інтегральною властивістю особистості, суб'єктивні ставлення детермінуючим чином відображаються на психічних станах, процесах, властивостях особистості. Відтак, суб'єктивні ставлення виступають у ролі специфічного “кістяка” суб'єктивного світу особистості. У процесі їх розвитку формуються певні стереотипи поведінки, звички, способи взаємодії з іншими людьми, тобто стиль поведінки особистості в цілому. Отже, суб'єктивні ставлення виявляються у будь-яких діях і вчинках особистості [12].

Л. І. Божович визначає ставлення людини як систему її потреб і прагнень, яка є рушійною силою розвитку нових психічних якостей та формує спрямованість особистості [3].

Дослідження Ю. О. Приходько пояснюють психологічний зміст категорії “ставлення”, що містить у собі не стільки всі багатогранні зв'язки особистості з навколишнім світом, скільки її суб'єкту позицію стосовно всього, що її оточує. Категорія “ставлення” пов'язується насамперед із вираженням почуттів і оцінок особистості. Здатність ставитися до чогось притаманна лише людині. Людина завдяки перетворенню дійсності виокремлює себе від природи, а тому є не тільки її об'єктом, але й суб'єктом, що має здатність активно ставитися до чогось [11, с. 46].

В. М. М'ясищев трактує поняття “отношение” (українською залежно від контексту – ставлення або відношення) дуже широко. На його думку, вивчати людину у зв'язках з дійсністю – означає вивчати її ставлення до цієї дійсності, її взаємини з іншими людьми. Ставлення існує або між чимось і чимось як співвідношення між об'єктами, або як відношення чогось до чогось – організму до предмета, або як когось до чогось – суб'єкта до об'єкта чи до іншого суб'єкта і виявляється у стосунках між суб'єктами-людьми.

В. М. М'ясищев через категорію “ставлення” розкриває соціально-психологічний зміст зв'язків особистості із середовищем, простежує взаємодію мотиваційних компонентів психіки у їх внутрішній єдності. Вплив середовища на особистість, на його думку, полягає в тому, що та чи інша спільність людей має власний спосіб життя, традиції, ритуали, обряди й норми життєдіяльності, які утворюють особливий контекст реалізації сил, що спонукають людину. Під впливом середовища формуються ціннісні орієнтації особистості – “особливий зміст її суб'єктивного ставлення до зовнішнього світу”. Ставлення є соціально зумовленою змістовою структурою свідомості особистості, що формується шляхом соціалізації. Відтак В. М. М'ясищев

слушно узагальнює, що, вивчаючи людину за допомогою її ставлень, установлюють її змістові зв'язки з навколишнім оточенням. Отже, ставлення особистості розглядаються В. М. М'ясищевим як цілісна система індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, зміст яких знаходить вияв у її реакціях, діях, переживаннях, тобто через змістові особливості власних ставлень особистість екстеріоризується.

В. М. М'ясищев указує на цілісний характер ставлень особистості: вони є не частиною, стороною чи елементом, окремими процесами в організмі людини, а інтегральною позицією особистості.

В. М. М'ясищев визначив такі істотні властивості ставлень людини: інтегративність, оскільки людина ставиться до дійсності в цілому; системність зв'язків, тому що предмет або особа, до якої ставиться людина, “являє собою не подразник і навіть не сукупність подразників, а їх системну єдність”;

наявність сенсу, адже “предмет, особа, будь-яка обставина являють собою не тільки сенсорну сукупність, а й мають певний сенс (так само, як і дії людини)” [10].

Б. Ф. Ломов визначив такі параметри суб'єктивних ставлень особистості: модальність, широта, ступінь стійкості, емоційність, ступінь узагальнення, принциповість, ступінь усвідомленості, ступінь активності. Коли йдеться про модальність, то мається на увазі, що ставлення може бути позитивним, негативним, нейтральним чи амбівалентним. Вияви модальності теж можуть відрізнитися – від елементарної емоційної реакції (наприклад, “подобається – не подобається”) до підтримки людини чи події, упевненої позиції “за” чи “проти”.

Модальність суб'єктивного ставлення виявляється також в активних діях особистості, пов'язаних з подоланням зовнішніх чи внутрішніх ставлень. Позитивне, негативне та амбівалентне ставлення характеризується певною інтенсивністю, яка не є сталою величиною для особистості. У ході розвитку суб'єктивних ставлень їх інтенсивність змінюється. У цих змінах виокремлюють періоди зростання та падіння інтенсивності. За певних умов “перенасичення” ставлення, а іноді навіть незначна подія може призвести до зміни модальності: від позитивної до негативної або амбівалентної, і навпаки.

Під широтою ставлення розуміють ту сукупність об'єктів чи сторін дійсності, до яких особистість ставиться суб'єктивно. Не всі відносини, в

які включається особистість, об'єктивно набувають суб'єктивного забарвлення. Цей вимір може виражатися у широті інтересів особистості. Особливим виміром є ступінь стійкості суб'єктивних ставлень особистості. Як і всі інші виміри, стійкість формується і змінюється в процесі розвитку.

Стосовно емоційності ставлень, то на ранніх стадіях психічного розвитку людини ставлення, що формуються, виражаються насамперед в емоційних реакціях. З часом вони стають все більш інтелектуалізованими, усвідомлюються особистістю, однак не втрачають при цьому емоційної насиченості. Інтелектуалізація ставлень виявляється в їх ступені узагальнення. У процесі формування і розвитку узагальнених ставлень знання перетворюються на переконання. З узагальненням щільно пов'язана принциповість ставлень. Йдеться про особливості формування і розвитку ставлень: чи виникають вони під впливом певних ситуацій, чи їх розвиток опирається на систему моральних та інших принципів особистості.

Важливе місце в системі вимірів ставлень посідає ступінь їх активності. Суб'єктивне ставлення може виявлятися як проста емоційна реакція, а може виражатися в активній дії, спрямованій на зміну оточення особистості. На думку Б. Ф. Ломова, специфічне поєднання зазначених вимірів ставлень визначає особливості психічного складу конкретної особистості [12].

Ставлення людини, за В. М. М'ясищевим, конкретизуються в її інтересах, оцінках і переконаннях.

Інтереси – це спонукальна сила пізнання. Інтерес як психологічне ставлення особистості формується під впливом її активної діяльності, оточення та виховання і передбачає вияв людиною позитивного емоційного ставлення до об'єкта та зосередження на ньому.

В основі переконань особистості лежить “система вимог у поєднанні із знанням дійсності”. На думку вченого, переконання характеризують світоглядні позиції людини, які включають розуміння суспільних відносин і визначають місце особистості в соціальній структурі. Переконання особистості знаходять своє відображення у ціннісних орієнтаціях.

В. М. М'ясищев виокремлює клас оцінних ставлень, які формуються на основі етичних, естетичних, юридичних та інших суспільних критеріїв, вчинків, переживань, поведінки та життєдіяльності людей. Через оцінки визначається нормативність психологічних ставлень у різних формах їх вияву. Оцінка – це форма вияву ставлення особистості, його свідомо об'єктивізація.

Усі ставлення В. М. М'ясищев поділяє на позитивні (від прихильності до захоплення), байдужі і негативні (від неприязні до відрази). Ставлення,

що оцінюється позитивно, він описує як самовіддане, серйозне, відповідальне, вимогливе, свідоме, принципове. Так широко вчений характеризує і негативні ставлення. До них він відніс безвідповідальність, корисливість, лицемірство тощо.

За В. М. М'ясищевим, ставлення складається з трьох компонентів – психологічного, емоційного та когнітивного. Психологічний компонент ставлення В. М. М'ясищев розглядав як цілісну структуру, в якій потребам відводилася роль “основного ставлення” (конативна сторона). Він пояснював це тим, що “конструювальними компонентами” потреби є: а) суб'єкт, який переживає потребу; б) об'єкт потреби; в) своєрідний зв'язок між суб'єктом і об'єктом, який має певну функціональну, нейродинамічну структуру, що виявляється у переживанні, тяжінні до об'єкта і в активній спрямованості до оволодіння ним. Ступінь задоволення потреби визначає напругу психологічного ставлення, виявляючись в емоційних переживаннях.

Емоційний компонент ставлення охоплює три різні групи явищ: емоційні реакції, емоційні стани та емоційні ставлення. Останні являють собою те, що зазвичай називається почуттями. Емоційні ставлення виявляються у прихильності, любові, симпатії та їх протилежностях – неприязні, ворожості, антипатії.

Когнітивний (пізнавальний) компонент зумовлює сприймання та оцінку (усвідомлення, розуміння, пояснення) суб'єктом об'єктів зовнішнього світу, людей і самого себе [10].

У ставленнях втілюються емотивні (емоційно-почуттєві) та конативні (налаштувально-вольові) функції психічної діяльності особистості. Психологічні механізми цих функцій визначають реакцію на зовнішню дію спочатку у вигляді елементарного психічного ставлення, сутність якого полягає у переживанні приємного-неприємного, та відповідних щодо цього переживання афективних реакцій. Це ставлення відрізняється мимовільністю реагування на властивості об'єкта та супроводжує будь-який акт пізнавальної діяльності на конкретно-чуттєвому рівні відображення, визначаючи її емоційну забарвленість. У порівнянні з психічним ставленням, психологічне є довільним, воно спрямовує поведінку та діяльність особистості у певне русло, включаючи у цей процес знання, потреби, почуття, інтереси, переконання, оцінку, волю, увагу, мотиви.

Науковці по-різному трактують характер зв'язку між ставленнями людини та її поведінкою. Але всі сходяться в тому, що ставлення визначають готовність до певних дій. Згідно з І. Я. Лернером, ставлення, яке не реалізу-

ється в поведінці, все ж можна вважати сформованим, оскільки “далеко не всілякий продукт” індивідуальної свідомості реалізується в поведінці. Мовляв, поведінка людини багатша, ширша, складніша, ніж індивідуальна свідомість. Інша думка висловлена в працях Г. Є. Залеського, О. М. Леонтєва, С. Л. Рубінштейна, де підкреслено наявність щільного й однозначного зв'язку між сформованим ставленням особистості та поведінкою. Ставлення, на думку Г. Є. Залеського, виступає критерієм під час вибору провідних мотивів [7, с. 32–40].

Узагальнюючи наведені положення, можна констатувати, що ставлення відіграють вирішальну роль у процесі формування й розвитку особистості, оскільки допомагають розкриттю її смислового зв'язку зі світом. Отже, ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків визначають виваженість, стабільність, цілісність, послідовність сексуальної поведінки до вступу в шлюб і сам зміст цієї поведінки: чи буде вона морально-конструктивною, чи аморально-деструктивною тощо.

Ставлення власне до дошлюбних сексуальних стосунків було об'єктом здебільшого соціологічного, культурологічного, релігійного та педагогічного вивчення. Дослідники О. А. Бочарова, Ю. М. Галустьян, С. І. Голод, Т. П. Івахненко, В. П. Кравець, Л. А. Мацуляк, Т. М. Медіна, М. О. Балакірева, Д. А. Тихомиров, Ю. М. Якубова, О. О. Яременко та ін. констатують зростаючу тенденцію схвального (позитивного) ставлення молоді до дошлюбних сексуальних стосунків. За даними С. І. Голода, 58,2 % молодих людей схвалюють дошлюбні сексуальні стосунки юнаків, 44,8 % схвалюють ці ж стосунки дівчат [6, с. 86–88]. Доволі інтенсивно підвищується активність юнаків і дівчат щодо набуття сексуального досвіду.

Теоретичний аналіз дозволив виокремити низку факторів, які впливають на ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків юнаків і дівчат: вік, стать, релігія, сексуальний досвід, рівень освіти, урбанізація, умови виховання в сім'ї, материнські налаштування щодо дошлюбного сексу, взаємодія з однолітками, особистісні якості тощо.

Дослідники С. І. Голод, С. В. Діденко, Д. Д. Ісаєв, І. С. Кон, Г. Крайг, У. Мастерс, Д. Д. Романовська, З. Шнабль та ін. констатують зменшення відмінностей у ставленні до дошлюбного сексу юнаків і дівчат, поступове стирання в цьому контексті “подвійного стандарту” – паралельного існування в суспільстві різних шаблонів поведінки – одного для чоловіків, іншого – для жінок, що виявляється в дозволі певних дій у сексуальній сфері чоловікам та їх забороні жінкам. Як відомо, у минулому чимало чоловіків,

які видавалися поважними й добре вихованими громадянами, регулярно відвідували будинки розпусти. Для юнаків це нерідко ставало перепусткою в молодіжне середовище. До такої поведінки суспільство ставилося поблажливо, тоді як недотримання дівчиною дошлюбної цноти ставало для неї та її родини ганьбою.

Потік емансипації, що прийшов із Заходу, велика кількість легкодоступної еротично-сексуальної інформації, протизаплідні засоби радикально змінили свідомість жінки. Жінки зрозуміли, що секс є важливою частиною їхнього життя, що він приносить задоволення, а не є соромітьким заняттям, а їх сексуальність – це норма психічного та соматичного здоров'я і її слід в собі культивувати, а не маскувати й пригнічувати. Як стверджує Е. Гіденс, у сучасному світі “подвійний стандарт усе ще існує, але жінки не хочуть ставитися терпимо до тієї точки зору, що, якщо чоловіки потребують різноманіття, то від них слід очікувати позашлюбних пригод, а самі жінки не повинні поводитись таким чином” [5, с. 15].

С. І. Голод указує на залежність ставлення до дошлюбного й позашлюбного сексу від місця проживання. Так, городяни більшою мірою схвалюють нелегітимні еротичні контакти, ніж молодь, що пройшла первинну соціалізацію в сільській місцевості. Крім того, у сексуальній поведінці молодих людей спостерігаються певні регіональні відмінності. У містах з високими показниками рівня урбанізації значно лояльніше ставлення до дошлюбних сексуальних контактів [6].

Т. М. Медіна вказує на відмінності у ставленні до дошлюбних сексуальних стосунків юнаків і дівчат залежно від емоційної залученості у ці стосунки. Так, дівчатам притаманна більша романтизація цієї події, дошлюбні сексуальні стосунки для них прийнятні з майбутнім чоловіком (21 %) або коли є почуття до партнера (58 %). Натомість щоп'ятій юнак не пов'язує своє інтимне життя з майбутнім шлюбом, дошлюбні сексуальні стосунки юнаки здебільшого розглядають у контексті користі для здоров'я та гарного самопочуття [8].

Наведені положення дозволяють констатувати, що ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків здебільшого досліджувалось за формалізованими показниками: позитивне, негативне, нейтральне. Ми вважаємо, що феномен ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків можна і необхідно концептуалізувати більш змістово, застосувавши тлумачення феномена ставлення В. М. М'ясищева та інших дослідників. Отже, ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків – це диспозиції суб'єкта щодо сек-

суальних контактів до шлюбу, які інтегрують відповідні знання, емоційні переживання, налаштування, потреби, мотиви, досвід і детермінують його сексуальну поведінку.

Численні дослідження (І. С. Кон, М. Кле, В. Ю. Каган, Л. І. Мороз, О. І. Сечейко та ін.) акцентують увагу на факторі змісту інтегрального утворення у функціональній структурі ставлень суб'єкта – ціннісних орієнтацій. Так, І. Д. Бех указує, що система ціннісних орієнтацій як внутрішня основа ставлення індивіда до різноманітних матеріальних, моральних і духовних цінностей позначається на формуванні статевої свідомості та самосвідомості, у тому числі і на його ставленні до сексу [2].

Л. І. Мороз трактує ціннісні орієнтації як основний механізм самоорганізації та саморегуляції сексуальної поведінки особистості. Проведене нею дослідження підтвердило припущення про зв'язок сексуальної поведінки та ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат раннього юнацького віку, які відіграють вирішальну роль у феноменологічній моделі гетеросексуальних стосунків. Науковець емпірично дослідила, що вибір форм гетеросексуальної поведінки і способів їх реалізації значною мірою зумовлюється змістом і структурою ціннісних орієнтацій. Так, існують відмінності у змісті та структурі ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат з різним сексуальним досвідом. У юнаків без досвіду сексуальних стосунків серед термінальних цінностей переважають “активне діяльне життя”, “пізнання”, а серед інструментальних – цінності, пов'язані з соціально значущими якостями особистості. Ціннісні орієнтації юнаків з досвідом сексуальних стосунків характеризуються тим, що серед термінальних цінностей вони виділяють “любов” (фізичний бік сексуальності – самоціль) та “матеріально забезпечене життя”, а в інструментальних – ті риси, які ведуть до них, – маніфестування маскулітності, зовнішня самовпевненість і т. ін.

Дівчата без досвіду сексуальних взаємин надають перевагу таким термінальним цінностям, як “цікава робота”, “здоров'я”, “любов”, і тим інструментальним, що забезпечують гарні стосунки між людьми. У дівчат із сексуальним досвідом серед термінальних цінностей домінують “матеріально забезпечене життя”, “любов”, “втіхи та розваги”, серед інструментальних – “незалежність”, “життєрадісність”.

Л. І. Мороз також виявила, що у юнаків і дівчат із сексуальним досвідом спотворене ставлення до осіб протилежної статі, неадекватне ставлення до шлюбу та сім'ї [9, с. 117–119].

Дослідження зарубіжних учених свідчать про кореляцію ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків та сімейних ціннісних орієнтацій. Так, Д. Кан і К. Лондон [13] припустили, що молоді люди з більш консервативними поглядами, які наголошують на відповідальності та жертвності сімейних стосунків, менше схильні до дошлюбних сексуальних стосунків, ніж ті, у яких більш ліберальні погляди щодо сімейних цінностей, які підкреслюють особистісну свободу і щастя. К. Солтс, М. Сейсмур, Б. Ліндхолм, Т. Сміт [14] провели емпіричне дослідження студентів-першокурсників віком 18–19 років щодо встановлення взаємозв'язку між ставленням до шлюбу і сім'ї та дошлюбного сексу. Виявилось, що для дівчат більш пріоритетними є сімейні ціннісні орієнтації, ніж для юнаків. У дівчат без сексуального досвіду більш прихильне ставлення до шлюбу та сім'ї, ніж у дівчат з декількома секс-партнерами. Водночас констатовано, що у дівчат з одним сексуальним партнером теж позитивне ставлення до шлюбу. Згідно з припущенням цих учених, такі дівчата планували в майбутньому шлюб зі своїми теперішніми секс-партнерами.

Висновок. Ставлення суб'єкта до дошлюбних сексуальних стосунків вирішально-визначальним чином регулює його сексуальну поведінку. Ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків – це диспозиції суб'єкта щодо сексуальних контактів до шлюбу, які інтегрують відповідні знання, емоційні переживання, налаштування, потреби, мотиви, досвід та детермінують його сексуальну поведінку. Ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків відображає рефлексивно сприйняті суб'єктом відповідні ставлення референтного для нього соціуму і залежить від особливостей індивідуального розвитку суб'єкта, змісту складових сфери його спрямованості (ціннісних орієнтацій, віри, світогляду, переконань, диспозицій).

Ціннісні орієнтації є базисним, стрижневим, інтегруючим утворенням сфери спрямованості психіки особистості, вони визначають її зміст та ієрархію суб'єктної значущості ставлень. Відтак ці функції (змістове та смислове сповнення, інтеграція) постають і в регулятивних констеляціях екстеріоризації особистості (діяльності та поведінки) – в її ставленнях.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників співвідношення якісних і кількісних показників ціннісних орієнтацій особистості та її ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків подані переважно фрагментарно і розрізнено. Отже, розробка узагальненої змістової характеристики ціннісно-орієнтованих за-

сад, що обумовлюють ставлення до дошлюбних сексуальних стосунків, залишається актуальною.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бех І. Д. Категорія “ставлення” в контексті розвитку образу “Я” особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3 (16). – С. 9 – 21.
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович; [под ред. Д. И. Фельдштейна, вступит. статья Д. И. Фельдштейна]. – М. Изд-во “Институт практ. психологии”; Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1995. – 352 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
5. Гидденс Э. Трансформация интимности: сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Энтони Гидденс; [пер. с англ. В. Анурин]. – СПб : Питер, 2004. – 208 с.
6. Голод С. И. Что было пороками, стало нравами : лекции по социологии сексуальности / С. И. Голод. – М. : Ладомир, 2005. – 233 с.
7. Залесский Г. Е. Психология мировоззрения и убеждений личности / Г. Е. Залесский. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.
8. Медіна Т. Сексуальна функція молоді української сім'ї: соціологічний аспект / Т. Медіна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 2. – С. 78–90.
9. Мороз Л. І. Особливості вияву ціннісних орієнтацій у міжстатевій поведінці молоді ранньоюнацького віку : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Людмила Іванівна Мороз. – К., 1993. – 153 с.
10. Мясищев В. Н. Психология отношений / В. Н. Мясищев. – М. : Изд-во “Институт практической психологии”; Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1995. – 356 с.
11. Приходько Ю. О. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Юлія Олексіївна Приходько. – К., 1997. – 428 с.
12. Райгородский Д. Я. Психология личности [Текст] : хрестоматія / Д. Я. Райгородский. – Т. 1. [изд. 2-е]. – Самара : Издательский Дом БАХРАХ, 1999. – 448 с.
13. Kahn J. R. Premarital sex and the risk of divorce / J. R. Kahn, K. A. London // Journal of Marriage and the Family. – 1991. – № 53. – P. 845–855.
14. Salts Connie J. Attitudes toward Marriage and Premarital Sexual Activity of College Freshmen / Salts J. Connie, Melissa D. Seismore, Byron W. Lindholm, Thomas A. Smith // Adolescence. – Winter 1994. – Vol. 29. – No. 116.

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Москалець В. П.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2013.

Чорнопыска О. П. **Отношение к добрачным сексуальным связям как научная проблема**

В статье представлены результаты теоретического анализа проблемы отношения к добрачным сексуальным связям, раскрыто психологическое содержание отношений к добрачным сексуальным связям. Дано обоснование взаимосвязи ценностных ориентаций с отношением индивида к добрачному сексу.

Ключевые слова: *отношение, юноши, девушки, добрачные сексуальные связи, ценностные ориентации.*

Chornopyska O. P. **Attitude to antenuptial sexual relations as scientific problem**

The article gives the results of theoretical analysis of the problem of attitude to antenuptial sexual relations; reveals psychological content of “antenuptial sexual relations”. Also the connection of between value orientations and attitude of individual to antenuptial sex has been substantiated.

Keywords: *attitude, young man, young woman, antenuptial sexual relations, value orientations.*